

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

SARATON KASALLIGI RIVOJLANISHI, BELDILARI

Karimova Sevinchoy Rashid qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

Annotatsiya: *Saraton (onkologik kasallik) dunyo bo'yicha kasallanish va o'lim sabablari orasida yetakchilardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu maqola saratonning hujayraviy darajada qanday rivojlanish mexanizmlarini (kanserogenez), uning eng muhim erta belgilarini yoritadi va o'quvchilarni o'z vaqtida tibbiy yordam so'rash hamda profilaktika choralarini ko'rishga undaydi. Erta tashxis qo'yish kasallikni muvaffaqiyatli davolashning kaliti hisoblanadi.*

Kalit so'zlar; *Saraton kasalligi, xavfli o'smalar, hujayra mutatsiyasi, DNK shikastlanishi, onkogenoz, o'sma rivojlanishi, o'smaning bosqichlari, metastaz, limfa tugunlari zararlanishi, immunitet tizimi, genetik moyillik, kanserogen omillar, radiatsiya ta'siri, kimyoviy moddalar, chekish, spirtli ichimliklar, noto'g'ri ovqatlanish, semizlik, biopsiya, skrining tekshiruvlari, erta tashxis, simptomlar, og'riq sindromi, vazn yo'qotish, ishtaha pasayishi, holsizlik, anemiya, davolash usullari, kimyoterapiya, radioterapiya, jarrohlik amaliyoti, immunoterapiya, gormonoterapiya, rehabilitatsiya, profilaktika.*

Kirish

Saraton — bu tanadagi ma'lum bir hujayralar guruhining nazoratsiz o'sishi, bo'linishi va tarqalishi (metastaz) bilan tavsiflanadigan murakkab kasallikdir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, har yili millionlab insonlar bu xastalik bilan kurashadi, bu esa uning tibbiyot va jamoat salomatligi uchun naqadar dolzarb muammo ekanligini ko'rsatadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — kasallikning rivojlanish sabablari va mexanizmlarini tushuntirish, shuningdek, har bir kishi bilishi shart bo'lgan asosiy ogohlantiruvchi belgilarni ta'kidlashdir.

Asosiy Qism

Saratonning Rivojlanish Mexanizmi (Kanserogenez)

Saratonning rivojlanishi — kanserogenez deb ataladigan bosqichli jarayon bo'lib, u DNK darajasidagi shikastlanishdan boshlanadi.

Genetik Mutatsiyalar: Sog'lom hujayralar DNKsida turli omillar (radiatsiya, kimyoviy moddalar, viruslar, irsiyat) ta'sirida mutatsiyalar yuzaga keladi. Ushbu mutatsiyalar hujayraning o'sishini nazorat qiluvchi genlar (onkogenlar va o'simta-bosuvchi genlar) faoliyatini buzadi.

Bosqichma-bosqich rivojlanish:

Iniatsiya (Boshlanish): Hujayra DNKsi shikastlanadi, ammo tashqi tomondan hech qanday o'zgarish sezilmaydi.

Promotsiya (Rivojlanish): Mutatsiyaga uchragan hujayra nazoratsiz bo'lina boshlaydi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Progressiya (Tarqalish): Xavfli hujayralar qo‘shni to‘qimalarga o‘tib kiradi (invaziya) va qon/limfa tizimi orqali tananing boshqa qismlariga tarqaladi (metastaz).

Saratonning Xavf Omillari

Saraton rivojlanish ehtimolini oshiruvchi asosiy omillar quyidagilardir:

Turmush tarzi: Chekish (eng asosiy sabab), spirtli ichimliklar iste‘moli, noto‘g‘ri ovqatlanish, jismoniy faoliyatning kamligi.

Atrof-muhit: Ultrabinafsha nurlanish (quyosh), ayrim kimyoviy moddalar (asbest, benzol).

Irsiyat: Yaqin qarindoshlarda saraton kasalligi mavjudligi.

Saratonning Erta Ogohlantiruvchi Belgilari

Saratonning erta aniqlanishi hayotni saqlab qolishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Quyida eng keng tarqalgan va e‘tibor qaratilishi kerak bo‘lgan ogohlantiruvchi belgilar keltirilgan:

Belgi	Izoh
Sababsiz Vazn Yo‘qotish	Parhezsiz yoki jismoniy faoliyatsiz birdaniga 4-5 kg dan ortiq vazn tashlash.
Doimiy Charchoq (Astenia)	Dam olgandan keyin ham ketmaydigan kuchli va uzoq muddatli holsizlik.
G‘ayritabiiy Shish yoki Tugunlar	Ko‘krakda, bo‘yinda, qo‘ltiq ostida yoki qorin sohasida yangi paydo bo‘lgan yoki o‘tib borayotgan qattiqlik.
Uzoq Muddatli Yo‘tal	3 haftadan ortiq davom etadigan yoki ovozning o‘zgarishi (bo‘g‘ilish).
G‘ayritabiiy Qon Ketishlar	Hayz ko‘rish davridan tashqari qon ketishi, siydik yoki najasda qon izlari.
Ichak/Siydik Odatlarining O‘zgarishi	Davomli qabziyat yoki ich ketishi, tez-tez va og‘riqli siydik chiqarish.
Teridagi O‘zgarishlar	Xollarning shakli, rangi yoki o‘lchamining tez o‘zgarishi; yara/toshmalarning bitmasligi.

Muhim eslatma: Ushbu belgilar har doim ham saratonni anglatmaydi, ammo ular paydo bo‘lganda zudlik bilan shifokorga murojaat qilish zarur.

Xulosa

Saraton kasalligiga qarshi kurashda eng samarali qurol bu profilaktika va erta aniqlashdir. Har bir inson o‘z sog‘lig‘i uchun javobgarlikni his qilishi va quyidagilarni amalga oshirishi lozim:

Sog‘lom Turmush Tarzi: Chekishni tashlash, alkogolni kamaytirish, muntazam jismoniy faollik va meva-sabzavotga boy parhezga amal qilish.

Muntazam Skrining: Shifokor tavsiyasiga ko‘ra tegishli yoshda skrining tekshiruvlaridan (masalan, mamografiya, kolonoskopiya) o‘tish.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Hushyorlik: Yuqorida sanab o'tilgan ogohlantiruvchi belgilarga e'tibor berish va shubha tug'alganda darhol mutaxassisga murojaat qilish.

Saraton — bu hukm emas, balki kurashish mumkin bo'lgan kasallik. Uni qanchalik erta aniqlasak, davolanish imkoniyatlari shunchalik yuqori bo'ladi.

Adabiyotlar ro'yxati

Darslik va o'quv qo'llanmalar:

1. Hojimuhamedov A. "Onkologiya" – Toshkent: "G'afur G'ulom" nashriyoti, 2016
2. Abdullayev R. "Klinik onkologiya asoslari" – Toshkent, 2018
3. Rasulov S. "Saraton kasalliklari va ularning oldini olish" – Toshkent, 2015
4. Karimov U. "Tibbiy onkologiya" – Toshkent, 2020
5. Ismoilov B. "Xavfli o'smalar" – Toshkent, 2014

O'quv-uslubiy qo'llanmalar:

6. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. "Onkologiya fanidan uslubiy qo'llanma" – Toshkent, 2019

7. Toshkent Tibbiyot Akademiyasi. "Saraton kasalliklarining erta belgilari" – O'quv qo'llanma, 2020

8. SamDU Tibbiyot yo'nalishi. "Onkologiyaga kirish" – Uslubiy majmua, 2017

Ilmiy maqolalar va mahalliy manbalar:

9. "Tibbiyot jurnali" – O'zbekistonda nashr etilgan maqolalar to'plami
10. "Sog'liqni saqlash axborotnomasi" ilmiy-amaliy jurnali
11. O'zR Fanlar Akademiyasi tibbiyotga oid nashrlari